

rályi herceg, Kállay Miklós miniszterelnök, Bárdossy László volt miniszterelnök, Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter – és sokan mások, közöttük Ján Spisiak, Szlovákia budapesti nagykövete is meglátogatták. Az írók közül megjelent Herczeg Ferenc, majd Tamási Áron vezetésével az erdélyi írók is felkeresték a szlovákiai magyar könyvsátrat.

Az események innen már gyorsan követték egymást. A hitleri hadigépezet egyre nagyobb nyomással nehezedett a tőle keletre fekvő országokra. Hans Ludin, pozsonyi német nagykövet, már korábban is kifogásolta a *Magyar Hírlap* szellemét, vagyis az Esterházy és a lap szerkesztői között létező titkos taktikai meg egyezést – a különösen jól szervezett Gestapo mindenhová beépítette ügynökeit – hogy a *Magyar Hírlap* kizárólag kommentároktól mentes híryanagot közöl következetesen.

Egyre nagyobb nyomás nehezedett Esterházyra. Egyrészt a németek, másrészt a szlovákok, harmadrészt pedig az egyre inkább jobbra tolódó új magyar kormány Pozsonyban lévő diplomatái részéről. Hamarosan elkövetkeztek a Magyar Párt végnapjai, majd az orosz megszállás után Esterházyt is letartóztatták és Budapesten, Bukaresten, Jasin keresztül Moszkvába szállították, majd a Gulág poklaiba. 1947-ben Pozsonyba vitték vissza, ahol kimondták rá a halálos ítéletet, melynek végrehajtását azonban bekövetkezett halála megakadályozta.

Esterházy Jánosnak és a szlovákiai magyarság két világháború közötti életét, sorsát bemutató kötetnek éppen sajtótörténeti vonatkozásai érdemlik meg figyelmünket. Az itt közreadott, csak elszórtan hozzáférhető adatait bizonyára jól tudják majd használni sajtótörténészeink.

KÓHEGYI MIHÁLY

Szász, Ferenc: Vielfalt und Beständigkeit.
Pécs, 1999. Jelenkor Verlag, 162 l.

A Frankfurtban 1999-ben megrendezett könyvvásárra jelentette meg a pécsi könyvkiadó Szász Ferenc tanulmánykötetét, amelynek

alcíme jelzi, miféle tárgykörben mozognak az értekezések: Studien zu den deutsch-ungarischen Literaturbeziehungen (Tanulmányok a német–magyar irodalmi kapcsolatokhoz). A könyv időszerű témát fejt ki a között három dolgozatban, az elsóban áttekintést kaphatunk a német–magyar irodalmi kapcsolatok jellegéről, kutatásának történetéről és jelenlegi állásáról, a másodikban Berzsényi Dániel és a német irodalom kapcsolatára derül az eddigieknél több fény, a harmadik szintén kapcsolattörténeti tanulmány, a Heine-befogadás magyar korszakait világítja át a szerző. A könyvet végigolvasva első megállapításunk az lehet: pontos, megbízható információkhoz juthat az a német olvasó, aki tájékozódni kíván abban, miként alakult a német–magyar irodalmi kapcsolatok története. Szász Ferenc szemléjéből kitetszik, hogy – bár a más részdiszciplínákkal való összehasonlító elemzésről le kell mondania – a német–magyar irodalmi kapcsolatok a múlt század közepétől végéig kezdve 1945-ig a komparatistikán belül vezető helyet foglaltak el, míg az 1945 után bekövetkezett szituáció részint kiegyensúlyozottabbá tette a magyar (nyelvű) modern filológiát, részben a háttérbe szorította a szorosabb értelemben vett germanisztikai stúdiúموkat. A német-osztrák olvasót elsősorban a kötet első és harmadik tanulmánya érdekelheti, amelyeknek tanulmányozásában az igen alapos dokumentáció, a mellékelt bibliográfia segít. Itt szükséges megemlítenem, hogy a (könyvtárszakot is végzett) germanista Szász Ferenc tudománytörténeti áttekintésének nem csekély érdeme az alaposság, a teljességre törekvés, a tudománytörténeti folyamatnak a dokumentációval történő bemutatása. Nem annotált bibliográfiát „szerkeszt” Szász Ferenc, jóllehet, a megjelenés alkalmi vonatkozásaira tekintettel, annak is megvolna a nem csekély jelentősége. A német olvasó tájékoztatása azáltal válhat teljesebbé, hogy a magyar germanisztika alakulástörténete, kiemelkedő tudós személyiségeknek munkássága „statikusan” és „dinamikusan” is főlátar: statikusan, lábjegyzetekben, majd a dolgozatokat követő bibliográfiai összeállításban, illetőleg: dinamikusan, a „főszó-

vegben”, folyamatszerűségében, egymásra vonatkoztathatóságában. Még egy, a magyar germanisztika igen fontos eleme bukik ki a dolgozatokból. A tanulmányok bibliográfiai függeléke a különféle egyetemi sorozatok, kiadott doktori disszertációk teljes, kronológiai rendbe szervezett címléírásával szolgál. Az érdeklődő így maga rekonstruálhatja a különféle sorozatok tematikáját, illetőleg az egyetemi műhelyek irányultságát. S bár bizonyos kötetek (mint például a debreceni Német Filológiai Tanulmányok, a budapesti Germanistisches Jahrbuch DDR-UVR vagy éppen a Berliner Beiträge zur Hungarologie) analitikus föltárása elmarad, az első tanulmány jegyzeteiből a kötetek anyaga ugyan nem állítható össze teljesen, a közreműködők munkásságának ismertetésekor mégis fény deríthető a legfontosabb közleményekre. Szász Ferenc jó bibliográfus, problémaérzékeny tudománytörténész: bibliográfiai elrendezésének, „megszerkesztettség”-nek, értekezései problémaközpontúságának köszönhetően a tanulmány és a tanulmányt részint magyarázó, részint kiegészítő bibliográfia együtt ígéri és teljesíti a magyar germanisztika történeti vázlatára irányuló kutatás elvégzését, beleértve az előzmények értelmezését, értékelését. A harmadik tanulmány pedig egy igen jelentős és Magyarországon (általában: Kelet-Közép-Európában) sokat fordított, adaptált, ismertetett költő, Heinrich Heine utóéletének rajzával egyben a német-magyar szellemi kapcsolatok változó intenzitású rajzát adja, esettanulmányt és bibliográfiai fölmérést: a magyar irodalom recepció-s módszerének egy jellegzetes példáját kapjuk (hiszen Heinéről sokan sokfélét sok helyre írtak, sok önálló kötete jelent meg), ezen kívül a Heine-befogadás állomásai jelzik a világirodalmi érdeklődés változásait is (mikor volt a recepció a legjelentősebb, mikor szorult vissza). Így Szász Ferencnek bibliográfiái, lábjegyzetei nemcsak alaposságukkal tűnnek ki, hanem azzal a nem eléggé megbecsülhető jellemzőjükkel is, hogy „funkcionálisak”, illetőleg a leginkább azok, hiszen nem egyszerűen „pusztán” informálnak, hanem alátámasztják a főszöveg érvelését, igazolják az ott kifejtett

mondandót. Jóleső érzés mainapság szemlélni és értékelni ezt a típusú filológiai apparátust, hiszen a filológiai (ezen belül bibliográfiai) munka értékelésében problémák mutatkoznak. Szász Ferenc egyszerre bibliográfus, germanista és tudománytörténész, mindazonáltal éppen funkcionális szemlélete eltávolítja a valóban elavultnak mondható pozitivistá irodalomtörténettől. Egyben példát mutat arra, hogy a följebb említett részdiszciplínákat fölhasználva miként lehet (és érdemes) szólni a magyar tudomány külföldi érdeklődőihöz.

FRIED ISTVÁN

Németek Budapesten. Szerk.: HAMBACH Vendel Bp. 1998. Fővárosi Német Kisebbségi Önkormányzat, 473 l., ill.

A hazánkban élő nemzeti kisebbségek történetének, kultúrájának, nyelvének kutatása nagy lendületet vett az utóbbi években. Természetesen az egyes népcsoportok tagjai járnak ebben az élen. A magyarországi németek képviselőinek (történészek, nyelvészek, irodalomárok) hosszabb – rövidebb tanulmányaiból válogatott és szerkesztett egy kötetet Hambach Vendel, aki 1995 és 1998 között a Fővárosi Német Kisebbségi Önkormányzat elnöke volt, és ma is a Német Kultúregyesület vezetője. Évtizedek óta dolgozik a népcsoport „szolgálatában” és amint előszavában megjegyzi, régi vágya volt egy ilyen könyv megjelentetése.

A hazai németek valóban jelentős szerepet játszottak nemcsak a főváros, hanem az ország tudományos, gazdasági és kulturális életében is, elég ha Semmelweis Ignácra, a tudós orvosra, Ybl Miklósrá, az operaház és Steindl Imrére, az országház tervezőjére, Erkel Ferencre, a „legmagyarabb” zeneszerzőre gondolunk, vagy éppen nyomdászokra, könyv- és lapkiadókra (Emich, Trattner, Heckenast), írókra és újságírókra (Toldy /Schedel/ Ferenc, első magyar irodalomtörténetünk írója, vagy Mátray /Rothkrepl/ Gábor, a *Regélő* szerkesztője), akiknek neve összeforrt a magyar szellemi élettel.